

УДК 373.5:159.956:37.015

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-106-2-45-58>

ДУХОВНЕ ПРОБУДЖЕННЯ ЮНАЦТВА У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

А. О. Вітченко

ORCID 0000-0002-1694-401X

Т. С. Антоненко

ORCID 0009-0002-6799-1155

О. В. Горвий

ORCID 0009-0003-1030-3099

Статтю присвячено розкриттю особливостей духовного пробудження юнацтва у системі національно-патріотичного виховання. Авторами з'ясовано сучасні підходи до національно-патріотичного виховання учнівської молоді, проаналізовано наукові погляди на проблему духовного пробудження в діахронічному та синхронічному аспектах. Завдяки проведеному вивченню джерельної бази дослідження доведено нагальність посилення національно-патріотичного виховання, впровадження у сучасну шкільну практику системних виховних практик і підходів, спрямованих на духовне пробудження старшокласників з метою формування у них свідомої громадянської позиції, стійких україноцентричних поглядів і переконань, відповідального ставлення до виконання в майбутньому власних обов'язків щодо захисту територіальної цілісності та незалежності української держави.

Подано авторське тлумачення духовного пробудження як процесу самоактуалізації особистості, усвідомлення нею власної значимості та затребуваності для вдосконалення навколишньої дійсності, здійснення позитивних перетворень у різних сферах особистісної та суспільно корисної життєдіяльності. Визначено логіку духовного пробудження, що складається з єдності та послідовності етапів особистісного прояву (емоційно-чуттєві реакції, інтелектуальне сприйняття й осмислення, вольове керування, праксеологічне втілення). Визначено об'єктивні та суб'єктивні чинники духовного пробудження юнацтва у системі національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: гуманістичні ідеали і цінності, духовне пробудження, людиноцентризм, система національно-патріотичного виховання, ціннісний підхід до виховання юнацтва.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У контексті запеклої боротьби української нації за своє європейське майбутнє пріоритетного значення набуває проблема духовного пробудження особистості, виховання у юнацтва морально-ціннісного ставлення до захисту України як невід'ємної складової європейської демократичної співдружності. Цілісне розв'язання порушеної проблеми вбачається в аксіологічному вимірі, оскільки саме ціннісний підхід до виховання виступає міцним підґрунтям Європейського Союзу, побудованого на засадах фундаментальних загальнолюдських цінностей. «Усвідомлюючи свою духовно-моральну спадщину, – наголошується у преамбулі до Хартії основних прав Європейського Союзу, – Союз ґрунтується на неподільних загальнолюдських цінностях: людська гідність, свобода, рівність і солідарність; він ґрунтується на принципах демократії та правління права. Він ставить людину в центр своєї діяльності, встановлюючи громадянство Союзу шляхом створення простору свободи, безпеки та справедливості» (The Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2000).

Основне призначення вітчизняної системи національно-патріотичного виховання полягає в розвитку національної свідомості, формуванні «почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей» (Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання», 2019). Процитоване засвідчує актуальність обраної теми дослідження, вказує на її теоретичне і практичне значення для подальшого розвитку нової української школи в умовах євроцентрованої політики України в галузі освіти і науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні погляди на духовне пробудження особистості та ціннісну актуалізацію кращих людських якостей, систему патріотичного виховання учнівської молоді, впровадження аксіологічного підходу до виховання викладено у працях І. Беха, С. Вітвицької, В. Загвязинського, А. Кірьякової, А. Печчеї, Е. Помиткіна, С. Тейлора, Н. Ткачової, Г. Шевченко та ін.

Актуальні питання духовного, національно-патріотичного виховання юнаків висвітлюються в розвідках Т. Бачурської, Н. Бугайчук, Ю. Буклова, В. Гладун, О. Гончарової, Ю. Зорі, Н. Коваленко, О. Огірка, Л. Петренко, Т. Ціпан, О. Яцій та ін.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан порушеної проблеми, розкрити особливості духовного пробудження старшокласників у системі національно-патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Євроінтеграційний вибір України засвідчив єдність її громадян у прагненні подолати нав'язаний колонізаторами комплекс меншовартості, повернутися в родину вільних народів Європи, колыску гуманізму, де панують людиноцентричні ідеали та гуманістичні цінності. Втім хибним видається сприйняття європейськості як механічної приналежності до європейської спільноти. Європейськість виявляється в активній громадянській позиції людини як суб'єкта історії, її свідомому, відповідальному ставленні до того, що відбувається з нею і в навколишньому світі. Суб'єктна причетність до цивілізаційного поступу та спільного розв'язання актуальних проблем людства виступає сутнісною ознакою європейськості.

Порівнюючи представників західної і східної цивілізацій, П. Юркевич визначив наявні між ними концептуальні світоглядні розбіжності, зокрема у самосприйнятті. У праці «Історія філософських вчень про право і державу» видатний український філософ констатував: «Грецький і римський народи виступили з суб'єктивним напрямом, а східні народи цілковито залишились зануреними в об'єктивні відношення життя. В об'єктивному напрямі споглядання підпорядковується авторитетам, нав'язаним зовнішньою природою, або порядком суспільного життя. <...> Людина з її індивідуальним мисленням тут не має значення; вона не усвідомлюється як особа, носій начал розуму. Закони людського розуму здаються слабким павутинням, що вкриває дужий світ природи, в якому лише й можна знаходити правила для людської діяльності. Для китайця та індійця факти внутрішнього життя видаються надто безсилим порівняно з тими, які нав'язуються об'єктивним порядком речей; звідси пасивність принципів і безумовна покора суспільному ладові, під яким вони живуть і страждають. Греки, натомість, виступають народом, який намагається звільнитися від гнітючого впливу об'єктивних відношень життя, – народом, чий суб'єктивний розум усвідомлює свої сили, прагне посісти самостійні начала й реалізувати ідеї, що виникають. <...> Ось чому грецький народ виступає народом прогресивним, моральнісно й політично діяльним, здатним до реформ життя» (Юркевич, 1999, с. 62). Не слід забувати, що підґрунтя європейського гуманізму було закладено в Давній Греції, де Протагор уперше проголосив людину мірою всіх речей.

Завдяки Сократу педагогіка повернулася обличчям до людини, яка активно пізнає себе і навколишню дійсність, у своїй рефлексивності сходиться до найвищого духовно-перетворювального рівня її відображення. Саме про це йдеться в «Апології Сократа», де Платон вустами свого вчителя викладає погляди на справжні людські цінності та чесноти: «...я нічого іншого не

роблю, тільки ходжу й переконую кожного з вас, молодого й старого, турбуватися передовсім якнайдужче не про тіло й не про гроші, а про душу, щоб вона була якнайкраща; я тверджу, що не від грошей створюється добродетель, а від добродетелі бувають у людей гроші та всілякі інші блага, як у приватному, так і в громадському житті» (Платон, 2008, с. 37–38).

Сократ продемонстрував переваги евристичного діалогу, за допомогою якого пробуджував у своїх учнів допитливість і рефлексивність. Згодом цю ідею підхопили гуманісти, визнаючи за кожною людиною право на гідне життя та вільний розвиток. Захищаючи митців від переслідувань інквізиції, італійський філософ-гуманіст Ф. Патриці наголошував, що в одній людині «...божество пробуджує любов, в іншій – дар пророцтва, у третій – поетичний дар...» (Патриці, с. 137). Ф. Сідней пішов далі свого славетного попередника і проголосив завданням поезії «...пробуджувати думку від лінивої дрімоти і спонукати її до гідних починань» (Сідней, с. 288).

Ідею пробудження людської свідомості як шлях до її духовного розкріпачення поділяв і Г. Сковорода. У душі сократівської традиції український філософ порушив питання про справжні цінності та пріоритети людського життя: «Хіба не знаєш, що маєтність – від чесно виконаних обов'язків, а не обов'язки від маєтності залежать?» (Сковорода, 1973). Автор «Дружньої розмови про душевний світ» дійшов висновку, що щастя людини полягає в тому, щоб «пізнати себе чи свою природу, взятися за своє споріднене діло і бути з ним у злагоді з загальною потребою» (там само).

Науково-технічний прогрес і пов'язані з ним суспільні трансформації негативно позначилися на самовідчутті людини, перетворили її на симптом споживацького суспільства, «гротескного, одновимірного Ното есопомісис» (Печчеї, 1980, с. 17). Усвідомлюючи всю небезпеку дегуманізації людства, А. Печчеї дійшов висновку, що «проблема в самій людині, а не поза нею...» (там само, с. 44), а її вирішення передбачає «пробудження людства», «зародження нових ідей» (там само, с. 216), спрямованих на розвиток людських якостей. Звідси такий інтерес до освіти і виховання прийдешніх поколінь.

Представники гуманістичної педагогіки слушно наголошують на пріоритетності людиноцентризму в освітньо-виховному процесі, адже «справжнє виховання й освіта – це завжди творення нового, творіння людини через пробудження її внутрішніх сутнісних сил, бо творчість... стає механізмом продуктивного перетворення особистості» (Загвязинский, 1987, с. 12). При цьому принципово важливого значення набуває особистий статус вихованця як свідомого і дієвого суб'єкта педагогічної взаємодії, який прагне до співпраці, самореалізації та успіху. Першим кроком на цьому шляху є особистісне пробудження, прояв вітальної сили і позитивно-

перетворювального ставлення до світу, щоб утвердити в ньому високі ідеали любові, гармонії, творчості та краси.

Духовне пробудження розглядається як складний, довготривалий процес сходження особистості «до духовності, до морального горизонту, до духовно-практичної висоти», в якого провідного значення набувають «емоційно-естетичні установки, естетичне сприйняття людини і природи, естетичний відгук, творче естетичне самовираження, здатність до діалогу, рівень розвитку художньо-естетичної культури, наявність духовно-моральних і естетичних ідеалів» (Шевченко, 2021, с. 289). Схожих поглядів дотримується Т. Тюріна, яка наголошує на важливості домінування в людині «духовних потреб і цінностей, високих цілей», «прагнення до особистісної творчої самореалізації на благо світу» (Тюріна, 2021, с. 203).

Особливої актуальності порушена проблема набуває в умовах російської військової агресії, неоголошеної війни, яку путінська Росія розв'язала проти України з метою знищення не тільки української державності, але і української мови, культури, історії, школи і педагогіки тощо. Із самого початку «російсько-українська війна набула екзистенційного характеру, стала боротьбою за ідентичність – саме існування українців як окремої нації в межах закріплених міжнародними угодами кордонів» (Вітченко, Осьодло, Поздишев, Телелим, 2023, с. 11). Агресивні наміри В. Путіна денацифікувати українців, зашкодити їхнім євроінтеграційним намірам і повернути Україну до «в'язниці народів» засвідчують нагальність посилення національно-патріотичного виховання, впровадження у сучасну шкільну практику системних виховних практик і підходів, спрямованих на духовне пробудження старшокласників з метою формування у них свідомої громадянської позиції, стійких україноцентричних поглядів і переконань, відповідального ставлення до виконання в майбутньому власних обов'язків щодо захисту територіальної цілісності та незалежності української держави.

Провідного значення для побудови дієвої системи національно-патріотичного виховання у сучасній українській школі набуває теза С. Тейлора про необхідність досягнення «постійного пробудження» як «стану вищого функціонування, коли змінюються погляди і ставлення людини до світу, «її суб'єктивний досвід, її відчуття власної ідентичності та концептуальні основи світосприйняття», внаслідок чого «соціальні і глобальні проблеми починають їй здаватися такими ж важливими, як і особисті» (Тейлор, 2017, с. 22–23). При цьому вкрай важливо надати вихованню природності почуттів і переживань, на чому наполягав К. Ушинський. «В огні, що оживляє юність, гартується характер людини, – зазначав автор книги «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології». – Ось чому не слід ні гасити цього вогню, ні боятися його, ні

дивитися на нього як на щось небезпечне для суспільства, ні обмежувати його вільного горіння, а тільки дбати про те, щоб матеріал, який у цей час вливається в душу юнака, був доброї якості» (Ушинський, 1983, с. 301).

Потребують критичного осмислення традиційні підходи до національно-патріотичного виховання учнівської молоді, позначені надмірною повчальністю, догматизмом і формалізмом. Викликають здивування не лише декларативні назви окремих програм (наприклад, програми для позашкільної освіти «Виховуємо патріота»), але і їхня вдавана універсальність («спрямована на вихованців будь-якого віку»), цільова неконкретність («виховання патріотично свідомої особистості, з високим рівнем толерантності до інших культур і народів»), завищені очікування і поспішність у досягненні поставлених завдань (36 годин на позашкільне патріотичне виховання) тощо (Мачуський, Корнієнко, 2017, с. 60–61).

Належного осмислення і подальшого технологічного розроблення заслуговує думка про те, що національно-патріотичне виховання «вимагає чітко спланованої роботи всього педагогічного колективу, врахування індивідуально-психологічних, психолого-педагогічних та соціально-педагогічних чинників, особливостей соціокультурного та політичного розвитку суспільства» (Ціпан, 2022, с. 230). Дотепер у шкільній практиці, на жаль, переважає фрагментарність у плануванні та проведенні виховних заходів на патріотичну тематику, спостерігається одноманітність і схематизм у виборі їх технологічного забезпечення. Останнє пояснює необхідність оновлення традиційних підходів до організації національно-патріотичного виховання в сучасній українській школі з метою його вдосконалення, переорієнтації цього процесу на європейські принципи та ідеали.

Система національно-патріотичного виховання старшокласників має охоплювати сукупність відібраних за формулою «Будь. Знай. Дій» цільових, змістових, інструментальних компонентів, які повинні відповідати віковим особливостям учнівської молоді, враховувати їхні особистісні інтереси та пріоритети розвитку, забезпечувати успішну реалізацію виховних завдань в їх послідовності та взаємообумовленості. Першочергового значення при цьому набуває завдання пробудити у шкільного юнацтва національну свідомість і самосвідомість, почуття особистої причетності та відповідальності за те, що відбувається на всіх рівнях суспільно-політичного, соціально-економічного, культурного життя країни.

Духовне пробудження становить собою процес самоактуалізації особистості, усвідомлення нею власної значимості та затребуваності для вдосконалення навколишньої дійсності, здійснення позитивних перетворень у різних сферах особистісної та суспільно корисної життєдіяльності. Логіка духовного пробудження розкривається в єдності та послідовності таких

етапів особистісного прояву: емоційно-чуттєві реакції (враження, переживання, ставлення), інтелектуальне сприйняття й осмислення, вольове керування, праксеологічне втілення. Саме в юнацькому віці, що відзначається переходом від підліткового егоцентризму до активної громадянської позиції і соціальної взаємодії (партнерства), виникають сприятливі передумови для пробудження національної свідомості, актуалізації патріотичних настроїв і прагнень проявити себе у суспільно корисній діяльності, продемонструвати особисту причетність до націєтворчих процесів, довести власну значимість у відстоюванні національної ідеї, ідеалів та цінностей. Щоб досягти належного виховного впливу на учнівську молодь, вихователі мають урахувати відповідні чинники духовного пробудження старшокласників:

1. Об'єктивні – єдність та узгодженість виховних дій; зорієнтованість виховної роботи на реалізацію соціально значимих цілей; створення широкого, відкритого, інтерактивного виховного середовища із залученням до виховної суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх зацікавлених сторін; ініціативність і партнерство учасників виховних заходів; системність і послідовність виховної роботи.

2. Суб'єктивні – особиста зацікавленість і вмотивованість щодо самовиховання; свідомий і добровільний характер участі старшокласників у виховній роботі; пріоритетність особистісних творчих інтересів вихованців у плануванні та проведенні виховних заходів; спрямованість на досягнення особистісного успіху у виховній взаємодії.

Вітчизняні психологи слушно відзначають, що «духовне пробудження нерідко відбувається в молоді роки завдяки зустрічі з особистістю – носієм високого духовного потенціалу. Така зустріч відіграє роль доленосної» (Помиткін, Помиткіна, 2021, с. 142). Звідси пояснюється цілеспрямоване залучення до національно-патріотичного виховання старшокласників видатних особистостей – військовослужбовців-учасників АТО (ООС), героїв російсько-української війни, волонтерів, меценатів, учених, медиків, митців тощо, відомих своєю активною громадянською позицією, які конкретними справами довели дієвість власних патріотичних поглядів, досягли заслуженого визнання і пошани у суспільстві. Доброю традицією в українській школі стало проведення зустрічей із захисниками України, учасниками бойових дій. Зокрема до київської гімназії № 59 періодично запрошують славетних особистостей, серед яких – Герой України, командир 10-ї окремої гірсько-штурмової бригади ЗСУ Василь Зубанич. До виховних заходів залучаються і батьки гімназистів, які в якості мобілізованих брали участь у бойових діях та виявили готовність поділитися власним досвідом боротьби з російськими загарбниками. Такий підхід має всі ознаки

інноваційної педагогічної технології, спрямованої на розширення освітньо-виховного середовища, кооперацію суб'єктів виховної взаємодії, налагодження діалогу між представниками різних поколінь.

Уся гімназична родина пишається своїм учителем фізичної культури Дмитром Брусенком, який героїчно воює у складі 68 стрілецького батальйону ЗСУ. Педагоги гімназії разом зі своїми вихованцями, за підтримки батьківської спільноти проводять різноманітні заходи – ярмарки, концерти, вистави тощо, щоб зібрати воїну необхідні речі – теплий одяг, апаратуру (тепловізор) та ін. До посилок гімназисти докладають листи, обереги, малюнки, щоб морально підтримати Дмитра Брусенка та його побратимів.

Педагогічні працівники київської гімназії № 59 конкретними справами доводять актуальність особистого прикладу вихователя як одного з найефективніших методів виховання учнівської молоді. Свідченням цього стала низка виховних заходів за участю вчителів, вихователів, керівників гуртків, які брали активну участь у волонтерській роботі, зокрема виготовляли та передали для ЗСУ вітамінні суміші із сухофруктів.

До провідних умов ефективності національно-патріотичного виховання в сучасній українській школі слід віднести урізноманітнення форм і методів його організації, продумане поєднання абстрактного і конкретного, загального й індивідуального, минулого і нагального, теоретичного і практичного з опорою на активну творчу діяльність старшокласників. Дотримуючись визначених умов, педагогічний колектив гімназії № 59 м. Києва вміло поєднує традиційні форми і заходи національно-патріотичного виховання (екскурсії до Національного музею історії України у Другій світовій війні, творчі конкурси, концерти, різноманітні свята, інтерактивні зустрічі, зокрема участь в освітянському телемості «Об'єднані Україною» у межах загальнодержавного заходу «День єднання», 16 лютого 2022 року) з інноваційними («оживлення» картин видатних вітчизняних художників, кліп-арт «Дивись, слухай наше – українське!» із презентацією старшокласниками інсценівок на вподобану українську пісню та ін.).

У Коцюбинському ліцеї № 2 багаторічною традицією стали зустрічі на День Збройних Сил України з батьками героїв, які брали участь в АТО/ООС, з військовослужбовцями місцевого картографічного центру, волонтерами. Ліцеїсти за сприянням батьків підтримують тісні зв'язки з бійцям 72 окремої механізованої бригади імені «Чорних Запорозжців» та ракетного дивізіону морської піхоти, надсилаючи їм листи, малюнки, скромні подарунки.

Особливий захват у ліцеїстів викликає участь у Всеукраїнській військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»). У ліцеї створено рої «Веселі козачата» (учні 2-х класів), «Лоція» (учні 5-8 класів), «Отамани» (9-11

класів), об'єднані в курінь імені Владислава Стрюкова – добровольця, бійця 2-го батальйону спеціального призначення НГУ «Донбас», який загинув 29 серпня 2014 року під час виходу з оточення в Іловайську.

Педагогічний колектив Коцюбинського ліцею № 2 всіляко підтримує ініціативи вихованців, які досліджують героїчне минуле свого народу, беруть активну участь у різноманітних заходах, що проводяться на різних рівнях – від місцевого до загальнонаціонального. Свідченням продуманого підходу до національно-патріотичного виховання старшокласників є наведена у табл. 1 система виховних заходів, проведених у Коцюбинському ліцеї № 2 впродовж 2022-2023 навчального року.

Таблиця 1

**Система виховних заходів з національно-патріотичного виховання
Коцюбинського ліцею № 2, проведених у 2022-2023 н.р.**

Тип заходу	Назва виховного заходу
1	2
Флешмоб	«Життя без війни» до Міжнародного Дня Миру. «Дякую тобі...», відео-челенж до Дня захисників та захисниць України
Уроки пам'яті	«Голокост від куль», вшанування пам'яті жертв масових розстрілів у Бабиному Яру
Масові заходи	«Ти не забутий, ми пам'ятаємо», вшанування пам'яті загиблих героїв, захисників та захисниць України. «Жовта стрічка» міжнародний флешмоб до Дня Гідності та Свободи України. «Пам'ять не згасає», підготовка інформаційного стенда до Дня пам'яті жертв Голодоморів. «Ланцюг єдності», акція до Дня Соборності України «Праведники світу», інформаційна виставка до Міжнародного Дня пам'яті жертв Голокосту «Україно! Твоя доля – єдність, злагода і воля», шкільна лінійка, присвячена Дню єднання. «Ангели пам'яті», акція до Дня пам'яті Героїв Небесної Сотні «Шевченківські читання». Відзначення Дня українського добровольця та вшанування пам'яті загиблих воїнів. Мітинг-реквієм, присвячений Дню пам'яті та примирення. «Вишиванка – код української нації», флешмоб до Дня вишиванки
Конференції, форуми	«Звитязна Київщина: хроніка героїзму», дослідницький форум до Дня визволення Київщини від німецько-фашистських загарбників. Науково-освітній форум до Дня пам'яті та примирення. «Взаємозв'язок між країнами Європи та Україною», конференція з нагоди святкування Дня Європи

Продовження табл. 1

1	2
Творчі майстерні	«Ллюструємо вірші Тараса Шевченка», творча майстерня. «Знавці Тараса Шевченка», вікторина. «На крилах слова», літературна вітальня до Всесвітнього Дня поезії. «Європейський вибір України: переваги та виклики вступу нашої країни до ЄС», саміт до Дня Європи
Інтерактивні	«Козацькими стежками», онлайн-вікторина до Дня українського козацтва. «Рідна мова», онлайн-вікторина до Дня української писемності та мови. «Знавець рідної мови», інтелектуальна гра до Дня рідної мови. «У ритмі ЗСУ», онлайн привітання Збройних Сил України. Онлайн-зустріч з героєм, учасником російсько-української війни, до Дня українського добровольця

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Євроцентричний курс України потребує продуманої реалізації в усіх галузях суспільно-політичного, соціально-економічного, культурного життя країни, зокрема в освіті, яка має забезпечити виховання майбутніх громадян на аксіологічних засадах (відданість гуманістичним цінностям, ідеалам свободи і демократії). Звідси потребує оновлення вітчизняна система національно-патріотичного виховання, першочерговим завданням якої має стати духовне пробудження учнівської молоді. Доведено, що саме в юнацькому віці виникають сприятливі передумови для пробудження національної свідомості, актуалізації патріотичних настроїв і прагнень проявити себе у суспільно корисній діяльності, продемонструвати особисту причетність до національних процесів, довести власну значимість у відстоюванні національної ідеї, ідеалів та цінностей. Ефективність духовного пробудження старшокласників у системі національно-патріотичного виховання залежить від реалізації як об'єктивних (єдність та узгодженість виховних дій; зорієнтованість виховної роботи на реалізацію соціально значимих цілей; створення широкого, відкритого, інтерактивного виховного середовища із залученням до виховної суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх зацікавлених сторін; ініціативність і партнерство учасників виховних заходів; системності і послідовності виховної роботи), так і суб'єктивних чинників (особиста зацікавленість і вмотивованість щодо самовиховання; свідомий і добровільний характер участі старшокласників у виховній роботі; пріоритетність особистісних творчих інтересів вихованців у плануванні та

проведенні виховних заходів; спрямованість на досягнення особистісного успіху у виховній взаємодії).

Перспективи подальшого дослідження порушеної проблеми вбачаємо у з'ясуванні гендерних особливостей духовного пробудження старшокласників, у розробленні методичних підходів до проектування особистісної траєкторії духовного пробудження в умовах шкільного освітньо-виховного середовища.

Література

1. Вітченко А., Осьодло В., Поздишев С., Телелим В. Гуманітарний вимір російсько-української війни : монографія. Київ : НУОУ, 2023. 235 с.
2. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя. Москва : Педагогика, 1987. 160 с. Серия : Библиотека учителя и воспитателя.
3. Мачуський В. В., Корніснко А. В. Застосування аксіологічного підходу в навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2017. Вип. 21 (2). С. 55–67.
4. Патрици Ф. Поэтика. В кн.: Эстетика Ренессанса : антология. В 2-х т. Т. 2. Москва : Искусство, 1981. С.124–162.
5. Печен А. Человеческие качества. Москва : Прогресс, 1980. 302 с.
6. Платон. Діалоги : пер. с давньогр. Харків : Фоліо, 2008. 349 с.
7. Помиткін Е. О., Помиткіна Л. В. Духовне пробудження як вершинна потреба особистості. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2021. № 2 (101). Ч.1. С. 137–148. DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-137-148
8. Сидней Ф. Оправдание поэзии, известное также под заглавием Защита стихотворства. В кн.: Эстетика Ренессанса : антология. В 2-х т. Т. 2. Москва : Искусство, 1981. С. 274–303.
9. Сковорода Г. Повне збір. творів : у 2-х т. Київ, 1973. Т. 1. С. 324–356.
10. Тейлор С. Скачок: Психология духовного пробуждения : пер. с англ. Москва : ООО Книжное издательство «София», 2017. 384 с.
11. Тюріна Т. Г. Духовне пробудження особистості: характерні ознаки, умови та чинники. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2021. № 2 (101). Ч.1. С. 197–209. DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-197-209
12. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення: 25.05.2023).
13. Ушинський К. Д. Вибр. пед. твори : у 2-х т. Київ : Рад. школа, 1983. Т. 1. 488 с.
14. Ціпан Т. Військово-патріотичне виховання учнівської молоді в умовах воєнного стану. Інноватика у вихованні. 2022. Вип. 16. С. 223–232.
15. Шевченко Г. П. Проблема духовного пробудження особистості. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2021. № 2 (101). Ч.1. С. 284–297. DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-284-297

16. Юркевич П. З рукописної спадщини ; упоряд., пер. і комент. М. Ткачук. Київ : ВД «КМ Academia», Пульсари, 1999. 332 с.
17. The Charter of Fundamental Rights of the European Union. Official Journal of the European Communities. 2000. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm (дата звернення: 01.04.2023).

References

1. Vitchenko, A., Osodlo, V., Pozdyshev, S., Telelym, V. (2023). Humanitarnyi vymir rosiisko-ukrainskoi viiny : monohrafiia [Humanitarian dimension of the Russian-Ukrainian war: a monograph]. Kyiv : NUOU (ukr).
2. Zagvjazinskyj, V. Y. (1987). Pedagogicheskoe tvorchestvo uchitelja [Pedagogical creativity of the teacher]. Moskva : Pedagogika. Serija : Biblioteka uchitelja i vospitatelja (rus).
3. Machuskyi, V. V., Korniienko, A. V. (2017). Zastosuvannia aksiolohichnoho pidkholu v navchalno-vykhovnomu protsesi pozashkilnoho navchalnoho zakladu. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi. Vyp. 21 (2). S. 55–67.* (ukr).
4. Patrici, F. (1981). Pojetika [Poetics]. V kn.: *Jestetika Renessansa: antologija. V 2-h t. T. 2.* Moskva : Iskusstvo. S.124–162 (rus).
5. Pechchei, A. (1980). Chelovecheskie kachestva [Human qualities]. Moskva : Progress (rus).
6. Platon (2008). Dialogy [Dialogues]: per. s davnohr. Kharkiv: Folio (ukr).
7. Pomytkin, E. O., Pomytkina, L. V. (2021). Dukhovne probudzhennia yak vershynna potreba osobystosti [Spiritual awakening as the supreme need of the individual]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. № 2 (101). Ch.I. S. 137–148.* DOI: 10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-137-148 (ukr).
8. Sidnej, F. (1981). Opravdanie poezii, izvestnoe takzhe pod zaglaviem Zashhita stihotvorstva [The justification of poetry, known also under the title Defense of poetry]. V kn. : *Jestetika Renessansa : antologija. V 2-h t. T. 2.* Moskva : Iskusstvo. S. 274–303 (rus).
9. Skovoroda, H. (1973). Povne zibr. tvoriv : u 2-kh t [Complete collection of works: in 2 vols]. Kyiv. T. 1. S. 324–356 (ukr).
10. Tejlor, S. (2017). Skachok: Psihologija duhovnogo probuzhdenija : per. s angl [Psychology of spiritual awakening: trans. from English]. Moskva : OOO Knizhnoe izdatelstvo «Sofija» (rus).
11. Tiurina, T. H. (2021). Dukhovne probudzhennia osobystosti: kharakterni oznaky, umovy ta chynnyky [Spiritual awakening of personality: characteristic signs, conditions and factors]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. № 2 (101). Ch.I. S. 197–209.* DOI: 10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-197-209 (ukr).
12. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Stratehiiu natsionalno-patriotychnoho vykhovannia» [Decree of the President of Ukraine “On the Strategy of National Patriotic Education”]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (date of appeal: 25.05.2023) (ukr).

13. Ushynskiy, K. D. (1983). Vybr. ped. tvory : u 2-kh t [Vybr. ped. works: in 2 volumes]. T. 1. Kyiv: Rad. shkola (ukr).
14. Tsipan, T. (2022). Viiskovo-patriotychne vykhovannia uchnivskoi molodi v umovakh voiennoho stanu [Military-patriotic education of student youth under martial law]. *Innovatyka u vykhovanni*. Vyp. 16. S. 223–232 (ukr).
15. Shevchenko, H. P. (2021). Problema dukhovnoho probudzhennia osobystosti [The problem of spiritual awakening of the personality]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. № 2 (101). Ch.1. S. 284–297. DOI: 10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-284-297 (ukr).
16. Yurkevych, P. (1999). Z rukopysnoi spadshchyny [From manuscript heritage] / uporiad., per. i koment. M. Tkachuk. Kyiv: VD «KM Academia», Pulsary (ukr).
17. The Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000). Official Journal of the European Communities. Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm (date of appeal: 01.04.2023) (eng).

SPIRITUAL AWAKENING OF YOUTH IN THE SYSTEM OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION

A. O. Vitchenko, T. S. Antonenko, O. V. Gorovyi

The article is devoted to revealing the peculiarities of the spiritual awakening of youth in the system of national-patriotic education. The authors clarified the modern approaches to the national-patriotic education of schoolchildren, analysed the scientific views on the problem of spiritual awakening in diachronic and synchronic aspects. Studying the source, it is proved the necessity of strengthening national-patriotic education, the introduction into modern school the practice of systematic educational practices and approaches aimed at the spiritual awakening of high school students with the goal of forming a conscious civic position, stable Ukrainian-centric views and beliefs, and a responsible attitude towards performance in the future of their own responsibilities regarding the protection of the territorial integrity and independence of the Ukrainian state.

The author's interpretation of spiritual awakening as a process of self-actualization of the individual, awareness of one's own significance and demand for improvement of the surrounding reality, implementation of positive transformations in various spheres of personal and socially useful life activities is presented. The logic of spiritual awakening, which consists of the unity and sequence of stages of personal manifestation (emotional-sensual reactions, intellectual perception and understanding, volitional control, praxeological embodiment) is defined. The objective and subjective factors of the spiritual awakening of youth in the system of national-patriotic education are determined.

Keywords: *humanistic ideals and values, spiritual awakening, people-centeredness, system of national-patriotic education, value approach to youth education.*

Вітченко Андрій Олександрович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри суспільних наук НУОУ (м. Київ, Україна). E-mail: vitan2017@ukr.net

Vitchenko Andrii Oleksandrovykh – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Sciences, National Defence University (Kyiv, Ukraine). E-mail: vitan2017@ukr.net

Антоненко Тетяна Стефанівна – директор гімназії № 59 м. Києва, Заслужений учитель України (м. Київ, Україна). E-mail: tetiana.antonenko@gmail.com

Antonenko Tetyana Stefanivna – Headmaster of gymnasium № 59, Kyiv, Honored teacher of Ukraine (Kyiv, Ukraine). E-mail: tetiana.antonenko@gmail.com

Горовий Олег Володимирович – директор Коцюбинського ліцею № 2 Коцюбинської селищної ради Бучанського району Київської області (м. Київ, Україна). E-mail: oleggorovyi@ukr.net

Gorovyi Oleg Volodymyrovych – Headmaster of Kotsiubynske liceum № 2 of Bucha district of Kyiv region (Kyiv, Ukraine). E-mail: oleggorovyi@ukr.net